

คติชนกับอัตลักษณ์ของทหารอากาศไทย:
ภาพสะท้อนจากนโยบายผู้บัญชาการทหารอากาศ
Folklore and Identities of the Royal Thai Air Force Personnel:
A Reflection on the RTAF Commander-in-Chief's Policy

พริมรตา จันทรโชติกุล¹
Primrata Jantarachotigul

Received: June 2, 2025
Revised: July 22, 2025
Accepted: July 24, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคติชนกับอัตลักษณ์ของทหารอากาศที่พึงประสงค์ตามนโยบายผู้บัญชาการทหารอากาศ กองทัพอากาศ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากการรวบรวมข้อมูลทั้งลายลักษณ์คือ นโยบายผู้บัญชาการทหารอากาศ วิธีปฏิบัติจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่มีบทบาทในการประกอบสร้างคติชนดังกล่าว จากการศึกษาพบอัตลักษณ์ของทหารอากาศ ดังนี้ ผู้จงรักภักดีต่อสถาบันสำคัญของชาติ อัตลักษณ์ของผู้รักสามัคคีและเป็นหนึ่งเดียวกัน และทหารอากาศผู้เสียสละเพื่อส่วนรวม อัตลักษณ์ดังกล่าวได้รับการยอมรับ หล่อหลอมผ่านกองทัพอากาศและทหารอากาศเอง ดังเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายผู้บังคับบัญชาและกระบวนการทางวัฒนธรรมของคติชนทหาร เพื่อปลูกฝังคุณลักษณะสำคัญของทหารไทยซึ่งนอกจากจะสร้างความตระหนักรู้ในบทบาทของทหารอากาศต่อส่วนรวม ยังมีนัยสำคัญต่อการรักษาเสถียรภาพเชิงสถาบันและบทบาทของกองทัพอากาศในบริบทความมั่นคงแห่งชาติ

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ของทหารอากาศ, คติชนทหาร, นโยบายผู้บัญชาการทหารอากาศ

Abstract

This research aims to examine the relationship between folklore and the desirable identities of the Royal Thai Air Force (RTAF) personnel according to the RTAF Commander-in-Chief's policy. Employing a qualitative research methodology, data were collected from documentary sources, including the Commander-in-Chief's policy, participant and non-participant observations, and interviews with key informants involved in the production of folklore. The findings show three identities of the RTAF personnel: loyalty to the main institutions of the nation; unity, harmony and collective cohesion; and self-sacrifice for the collective good. These identities are acknowledged and shaped by the military and the RTAF personnel, as reflected in the connection between the Commander-in-Chief's policy and the cultural processes of military folklore to cultivate crucial attributes of Thai military personnel. These not only raise awareness of the RTAF's role in serving society but also play an important part in maintaining institutional solidity and the RTAF's role in the context of national stability.

Keywords: The RTAF Personnel's Identities, Military Folklore, The RTAF Commander-in-Chief's policy

¹ อาจารย์ กองการศึกษา โรงเรียนนายเรืออากาศนวมินทกษัตริยาธิราช
Instructor, Academic Faculty, Navaminda Kasatriyadhiraj Royal Air Force Academy
E-mail: primrataa_j@hotmail.com

บทนำ

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของทหารอากาศที่พิจารณาได้ว่าเป็น “อัตลักษณ์ของทหารอากาศ” ซึ่งมีการประกอบสร้างซ้ำอย่างสอดคล้องกับนโยบายผู้บัญชาการทหารอากาศอย่างต่อเนื่อง และสะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการสร้างสำนึกความเป็นทหารอากาศที่ส่งผลต่อความมั่นคงของกองทัพอากาศก็คือ “ความจงรักภักดี ความสำนึกในหน้าที่ ความสามัคคี และความเสียสละ” นโยบายของผู้บัญชาการทหารอากาศ ท่านปัจจุบัน พลอากาศเอก พันธภักดี พัฒนกุล ได้เน้นย้ำถึงคุณลักษณะ “รู้ รัก สามัคคี” โดยมุ่งให้กำลังพลตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ มีความรักและจงรักภักดีต่อสถาบันสำคัญของชาติ รวมถึงส่งเสริมความสมัครสมานสามัคคีของกำลังพล เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความเป็นหนึ่งเดียวกันของกองทัพอากาศ (กองทัพอากาศ, 2567) เช่นเดียวกับอดีตผู้บัญชาการทหารอากาศ พลอากาศเอก อลงกรณ์ วัฒนธรร ได้กำหนดแนวทางการพัฒนากำลังพลที่ยึดหลักความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ รวมถึงความสำนึกในหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ความสามัคคีในหมู่คณะ และความเสียสละเพื่อส่วนรวม ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมของสถาบันที่มีความเข้มแข็งด้านคุณธรรม (กองทัพอากาศ, 2566) ตลอดจนนโยบายอดีตผู้บัญชาการทหารอากาศของพลอากาศเอก นภาเดช ธูปะเตมีย์ ที่กล่าวถึงสิ่งที่สำคัญที่สุดของหน่วยทหารนั้นคือ ความสามัคคี กลมเกลียว และเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (นโยบายผู้บัญชาการทหารอากาศ, 2565)

นโยบายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของทหารอากาศที่คาดหวังซึ่งคือ อัตลักษณ์ของผู้จงรักภักดี อัตลักษณ์ของผู้รู้รักสามัคคี และอัตลักษณ์ของผู้เสียสละ อันสอดคล้องกับสำนึกสำคัญของทหารผู้มีหน้าที่พิทักษ์สถาบันสำคัญของชาติ จากการศึกษาเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่าอัตลักษณ์ดังกล่าวไม่ได้กำหนดไว้เพียงลายลักษณ์อักษรเท่านั้น แต่มีการหล่อหลอมและปลูกฝังอย่างเป็นระบบผ่าน “กระบวนการทางวัฒนธรรม” ที่สถาบันใช้ในการถ่ายทอดและผลิตซ้ำเพื่อรักษาระบบทางทหารที่พึงประสงค์ รวมถึงหล่อหลอมอัตลักษณ์ที่มีร่วมกันของกำลังพลกองทัพอากาศ ตั้งแต่เป็นนักเรียนนายเรืออากาศจนกระทั่งสำเร็จการศึกษาและเข้ารับราชการ กระบวนการดังกล่าวกระทำผ่านข้อมูลคติชนของทหารอากาศที่มีการประกอบสร้างซ้ำตามวงรอบเวลาและโอกาสสำคัญในชีวิตของทหารอากาศ คติชนดังกล่าว คือ วิถีปฏิบัติ พิธีและประเพณี และบทเพลง ที่เน้นย้ำสำนึกจงรักภักดีและบทบาทหน้าที่ของผู้ปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมถึงความทรงจำร่วมของกลุ่มทหารอากาศเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน ตลอดจนการหล่อหลอมสำนึกความเสียสละ ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของทหาร การผลิตซ้ำและสร้างความหมายให้แก่อัตลักษณ์ดังกล่าวนอกจากจะสร้างความตระหนักรู้ในบทบาทของทหารอากาศต่อกองทัพ ประชาชน และประเทศชาติแล้ว ยังสร้างเสถียรภาพและยืนยันการคงอยู่ของสถาบันทหารด้วยเช่นกัน

จากที่กล่าวมาทำให้เห็นความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันระหว่างนโยบายของผู้บังคับบัญชาสูงสุดของกองทัพอากาศ กระบวนการทางวัฒนธรรม คติชนของทหารอากาศ และการหล่อหลอมอัตลักษณ์ของทหารอากาศไทยที่พึงประสงค์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังกล่าว อีกทั้งจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นยังไม่พบผู้ใดศึกษาในประเด็นดังกล่าวซึ่งมีความสำคัญทั้งต่อองค์ความรู้ด้านภาษา สังคม และวัฒนธรรมทหาร คติชนในสถาบันทหาร และต่อยอดการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่มีได้จำกัดเพียงสังคมพลเรือนเท่านั้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยนี้จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคติชนกับอัตลักษณ์ของทหารอากาศที่พึงประสงค์ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของผู้บัญชาการทหารอากาศ กองทัพอากาศ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มีขอบเขตด้านเวลาและข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาก็คือ มุ่งศึกษานโยบายผู้บัญชาการทหารอากาศระหว่างปี 2565 - 2568 จำนวนรวม 4 ปี และศึกษาข้อมูลคติชนของทหารอากาศประเภท วิถีปฏิบัติ พิธีและประเพณี และบทเพลง ของสถาบันกองทัพอากาศและกำลังพล กองทัพอากาศ ในฐานะข้อมูลทางวัฒนธรรมของทหารอากาศ

แนวคิดในการวิจัยและการทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงแนวคิดสำคัญในการวิจัยเป็นลำดับแรกจากนั้นจะนำเสนองานวิจัยที่ปรับใช้แนวคิดดังกล่าว ซึ่งมีประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยนี้ และจะทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ ความหลากหลายเกี่ยวกับเรื่องอัตลักษณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงอัตลักษณ์และการตระหนักรู้ตัวตน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์ทหาร

แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์เริ่มต้นจากที่นักวิชาการชาวเยอรมันต้องการค้นหาความหมายว่า “ตนคือใคร” “พวกตนคือกลุ่มใด” มีประวัติความเป็นมาอย่างไร ถ้าหากคนเราไม่สามารถอธิบายได้ว่าตนมีที่มาอย่างไรก็คงไม่สามารถทำความเข้าใจสิ่งอื่นได้ จึงเกิดความพยายามเก็บรวบรวมข้อมูลในสังคมไว้ให้มากที่สุดเพราะกลัวจะสูญหายไป และยังต้องการค้นหาข้อมูลที่เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของชาติตนเองนั้นมีลักษณะอย่างไร ดังนั้น “อัตลักษณ์” จึงมีความสำคัญมาทั้งต่อปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวม (ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561)

อัตลักษณ์ยังเป็น “สิ่งประกอบสร้างทางสังคม” ที่เกิดจากความต้องการของตัวเราหรือกลุ่มเราที่ต้องการแสดงให้บุคคลอื่นรับรู้ตามที่เรที่ตั้งใจไว้ ส่วนการระบุว่าใครอยู่กลุ่มเดียวกับเราหรืออยู่นอกกลุ่มต้องใช้การเปรียบเทียบ “ความเหมือน” เพื่อจัดกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์เดียวกัน และใช้ “ความต่าง” เพื่อแยกคนอื่นที่มีอัตลักษณ์ต่างออกไป อัตลักษณ์ของกลุ่มคนจึงสามารถสร้างขึ้นได้จากคนในกลุ่มร่วมกันสร้างขึ้น หรือกำหนดโดยผู้นำกลุ่มที่มีหน้าที่วางแนวทางการปฏิบัติของคนในกลุ่มเพื่อให้ภารกิจหรือเป้าหมายของกลุ่มประสบความสำเร็จ ตลอดจนรักษาเสถียรภาพและจุดยืนของกลุ่มไว้ ด้วยเหตุนี้อัตลักษณ์จึงเป็นแนวทางหนึ่งใน “การหลอมรวมความคิดและชี้นำมุมมองการดำเนินชีวิต” ของบุคคลเพื่อให้เป้าหมายของกลุ่มตนบรรลุผลสำเร็จ

นักวิชาการไทยกล่าวถึงความหมายของอัตลักษณ์ในหลายแง่มุม อาทิ ศิริพร ภักดีผาสุข (2561) ระบุว่าอัตลักษณ์คือ ลักษณะที่บ่งบอกเกี่ยวกับตัวตนว่า ‘ฉันเป็นใคร’ และอัตลักษณ์ยังสัมพันธ์กับกระบวนการทางสังคม เนื่องจากถูกสร้างขึ้นจากความคิดของแต่ละบุคคลที่มองความเป็นไปของสังคมและนำเสนอผ่านภาษา ท่าทาง ภาพลักษณ์ที่ใช้ “แทน” สิ่งอื่น ๆ ทั้งตัวเราเองและสิ่งรอบข้าง

อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2546) นำเสนอว่าการพิจารณาอัตลักษณ์สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ 1) อัตลักษณ์ระดับบุคคล และ 2) อัตลักษณ์ระดับสังคม อัตลักษณ์ระดับบุคคลหมายถึงการที่แต่ละคนมีเสรีภาพในการเลือกอัตลักษณ์ที่ตนเองต้องการ ส่วนอัตลักษณ์ระดับสังคมหมายถึงการที่แต่ละคนมองความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับกลุ่มตนแล้วนิยามความหมายของตนต่อการเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้น ๆ ซึ่งปัจเจกบุคคลมักจะรับอัตลักษณ์ของกลุ่มที่ตนเองเป็นสมาชิกมาเป็นอัตลักษณ์ของตนด้วย อัตลักษณ์ระดับบุคคลจึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความเป็นไปของสังคมในแต่ละช่วงเวลา

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอัตลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ศึกษากลุ่มทหารของไทยและทหารของชาติตะวันตกโดยประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ ตัวอย่างเช่น การศึกษาอัตลักษณ์ของทหารอเมริกันในปัจจุบัน เรื่อง Warrior ways: Explorations in Modern Military Folklore ของ Eric A. Eliason and Tad Tuleja (2013, อ้างถึงใน พรหมธรา จันทรโชติกุล, 2562) ซึ่งกล่าวถึงประเด็นสำคัญ อาทิ การศึกษามุมมองและความคิดของทหารอเมริกันที่มีต่อวัฒนธรรมพื้นเมืองของอัฟกานิสถาน การศึกษาการใช้สัญญาณเสียงทางทหาร การศึกษาเพลงมาร์ชทหาร การวิเคราะห์ความหมายของเพลงประจำกองกำลังรบพิเศษสหรัฐอเมริกา การใช้ศัพท์เฉพาะกลุ่ม คำสแลงในหมู่ทหารเรือและหน่วยทางทหารชายฝั่ง และการศึกษาอัตลักษณ์ทหารของยุวชนทหารผ่านผู้ต่อต้านสงคราม เป็นต้น

บทความดังกล่าวเน้นนำเสนออัตลักษณ์ของทหารอเมริกันผ่านมุมมองและประสบการณ์ของกลุ่มทหารเอง ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจคือวัฒนธรรมทหารที่มีร่วมกันระหว่างทหารอเมริกันและทหารไทย และการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มคนกับความคิดสมัยใหม่ซึ่งวิวัฒนาการตามความเจริญของวิทยาการทหาร แม้ทหารอเมริกันจะเป็นสมาชิกของกองทัพที่ทันสมัยและก้าวหน้าทางเทคโนโลยีแต่ก็มีความเชื่อและให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางจิตใจเมื่อต้องเสี่ยงภัย และการใช้คำศัพท์เฉพาะกลุ่มของทหารอเมริกันก็ช่วยสร้างสำนึกความเป็นกลุ่มเดียวกัน อีกทั้งวิถีปฏิบัติและธรรมเนียมของทหารต่างมีบทบาทในการหล่อหลอมตัวตนของทหารซึ่งเป็นอาชีพที่มีผลต่อความปลอดภัยของคนในสังคม

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเรื่อง เพลงมาร์ชทหารกับการสร้างภาพลักษณ์กองทัพผู้ปกป้องชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ ของเทพ บุญตานนท์ (2560) งานวิจัยนี้ศึกษาเพลงมาร์ชทหารในฐานะเครื่องมือที่สร้างภาพลักษณ์ให้แก่ทหารและกองทัพ และยังเป็นเครื่องนิยามความหมายของอัตลักษณ์และความหมายของตัวตน รวมถึงบทบาทของทหารต่อกองทัพและประเทศชาติ ตลอดจนศึกษาพัฒนาการของเพลงมาร์ชทหารตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย ผลการศึกษาพบว่าเพลงมาร์ชมีบทบาทในการสร้างสำนึกความรักชาติ และความจงรักภักดีของทหารต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ตัวอย่างเช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระราชนิพนธ์เพลงมาร์ชทหารพระราชทานแก่กองทัพ เช่น มาร์ชนาวิกโยธิน มาร์ชราชวัลลภ และมาร์ชธงชัยเฉลิมพล ซึ่งเป็นธงที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้หน่วยทหารรักษาพระองค์ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์ในการสร้างขวัญกำลังใจแก่กลุ่มทหาร ดังนั้นข้อมูลทางวัฒนธรรมประเภทเพลงมาร์ชจึงมีส่วนสำคัญในการสร้างสำนึกจงรักภักดีและประกอบสร้างอัตลักษณ์ของทหารผู้ทำหน้าที่ปกป้องสถาบันสำคัญ

อีกทั้งงานวิจัยเกี่ยวกับการสร้างสำนึกทหารอากาศในฐานะทหารของกองทัพไทยที่มุ่งวิเคราะห์คุณลักษณะของทหารที่ได้รับหน้าที่ผู้บังคับบัญชา และศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ของทหารอากาศ รวมถึงทหารเหล่าอื่นด้วยการพิจารณา ค่านิยมของแต่ละกองทัพ คุณลักษณะผู้นำทางทหาร และหลักของผู้นำซึ่งดัดแปลงและประยุกต์มาจากทหารของสหรัฐอเมริกา ในบทความเรื่อง คุณลักษณะผู้นำทางทหารที่พึงประสงค์ของกองทัพไทย ของภักภณ สนิทสม และณัฐพล จารัตน์ (2558) ซึ่งมุ่งเผยแพร่คุณลักษณะของผู้นำทหารที่พึงประสงค์ของกองทัพไทยให้เป็นที่ยอมรับ โดยกล่าวถึงอัตลักษณ์ของทหารที่ปฏิบัติต่อกันมาอย่างเคร่งครัดและเป็นคุณสมบัติที่ยึดเหนี่ยวให้ทหารต้องรักษาความเป็นผู้นำอย่างสมศักดิ์ศรี คุณลักษณะของผู้นำดังกล่าว อาทิ ความจงรักภักดี ความกล้าหาญ ความเสียสละ และความอดทน

จากการศึกษาพบว่าคุณลักษณะผู้นำทางทหารที่พึงประสงค์ของกองทัพไทยประยุกต์มาจากคุณลักษณะผู้นำทางทหารของกองทัพสหรัฐอเมริกา แม้ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบแต่คุณลักษณะผู้นำทางทหารยังจำเป็นต่อการพัฒนาและบริหารจัดการกำลังพล อย่างไรก็ตามคุณลักษณะผู้นำทางทหารที่กองทัพไทยนำมาประยุกต์ใช้ยังไม่แสดงถึงอัตลักษณ์ของผู้นำทหารไทยอย่างชัดเจน จึงควรมีการศึกษาและสังเคราะห์คุณลักษณะผู้นำทหารในบริบทของกองทัพไทย เพื่อให้มีแนวทางสร้างผู้นำทหารที่พึงประสงค์ของไทยและสามารถปลูกฝังคุณลักษณะนั้นให้เกิดผลจริง

จะเห็นได้ว่าการสร้างอัตลักษณ์ของทหารอากาศดำเนินไปทั้งกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ระดับบุคคลของทหารอากาศแต่ละคนและการสร้างอัตลักษณ์ระดับสังคมกองทัพอากาศซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกันตามบทบาทหน้าที่ของนักรบทางอากาศและทหารผู้พิทักษ์สถาบันสำคัญของชาติ ยกตัวอย่างแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์และภาวะผู้นำของนักเรียนนายเรืออากาศ ของโรงเรียนนายเรืออากาศนวมินทกษัตริยาธิราช ได้กล่าวถึง “วิถีเรืออากาศ” (จักรกฤษณ์ ธรรมวิชัย, พลอากาศตรี, 2565) ที่มุ่งเน้นการสร้างทัศนคติ (Attitude) ด้านจิตวิญญาณ ความเป็นทหารอากาศ การปลูกฝังความเป็นทหารอากาศ ความเป็นนักรบ และความภาคภูมิใจในสถาบัน ซึ่งรวมทั้งสถาบันสำคัญของชาติ และสถาบันทหารที่มีผลต่อความมั่นคงของชาติ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาข้อมูลทั้งรูปแบบลายลักษณ์และการปฏิบัติดังนี้

1. ศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องตัวตนและอัตลักษณ์ การประกอบสร้างและบทบาทของอัตลักษณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างคติชนกับการสร้างอัตลักษณ์
2. ศึกษานโยบายผู้บัญชาการทหารอากาศ ระหว่างปี พ.ศ. 2565 - 2568 ในประเด็นการสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของทหารอากาศ
3. ศึกษาคติชนทหารอากาศประเภทพิธี ประเพณี วิถีปฏิบัติ และบทเพลง
4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก
5. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย นำเสนอผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจะกล่าวถึงอัตลักษณ์ของทหารอากาศที่เป็นผลผลิตของกระบวนการทางวัฒนธรรมในสังคม กองทัพอากาศที่หล่อหลอมและปลูกฝังอย่างเป็นระบบตั้งแต่เป็นนักเรียนจนกระทั่งสำเร็จการศึกษาและรับราชการ อัตลักษณ์ดังกล่าวสอดรับและสัมพันธ์โดยตรงกับนโยบายหลักกองทัพอากาศ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. อัตลักษณ์ของทหารอากาศในฐานะผู้จงรักภักดีและปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์

อัตลักษณ์ของทหารผู้จงรักภักดีและผู้ปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นสถาบันสำคัญของชาติได้รับการปลูกฝังและหล่อหลอมตั้งแต่ยังเป็นนักเรียนทหารจนกระทั่งสำเร็จการศึกษาเป็นทหารอากาศ โดยมีแนวคิดสำคัญเรื่องความจงรักภักดีในกระบวนการเปลี่ยนผ่านสถานภาพ บทบาท และหน้าที่ของนักเรียนนายเรืออากาศ กรมนักเรียนนายเรืออากาศ รักษาพระองค์ ได้สร้างนักเรียนใหม่ให้มีความเป็นนักเรียนนายเรืออากาศผ่านกิจกรรมในกระบวนการเปลี่ยนผ่านจาก “ผู้มาใหม่” มาเป็น “สมาชิก” ของกลุ่มนายเรืออากาศ (พริมรตา จันทโรตติกุล, 2562) การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวแบ่งเป็น “3 เฟส” ดังนี้

เฟส 1: “Adjust” การปรับสภาพและเตรียมความพร้อมด้านร่างกายและจิตใจแก่นักเรียนใหม่ เพื่อสร้างสมรรถภาพของร่างกายและปรับระเบียบวินัยตามแบบธรรมเนียมของกองทัพอากาศ

เฟส 2 : “Progress” การทดสอบความก้าวหน้าด้านร่างกายและจิตใจเพื่อให้อดทนต่อความยากลำบากจากบททดสอบที่นายทหารและนักเรียนรุ่นพี่กำหนดขึ้น และฝึกการเป็นผู้ใต้บังคับบัญชา

เฟส 3: “Pride” การสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นนักเรียนนายเรืออากาศ ด้วยการพิสูจน์ตนเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากนักเรียนรุ่นพี่และได้รับสัญลักษณ์สำคัญที่แสดงความเป็นนักเรียนนายเรืออากาศซึ่งคือ *เครื่องหมายพระปรมาภิไธยย่อ วปร.* เพื่อสื่อถึงบทบาทและหน้าที่ของ “ทหารรักษาพระองค์” เครื่องแบบและเครื่องหมายประกอบเครื่องแบบชุด “ราชวัลลภ” ซึ่งหมายถึงผู้เป็นที่รักและคุ้นเคยของพระราชินี อีกทั้งกระบี่สั้นซึ่งตามจับกระบี่รูปหัวช้างยังสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “รัตนะทั้งเจ็ดของพระเจ้าจักรพรรดิราช” เนื่องจากคติความเชื่อโบราณนั้นช้างเผือกถือเป็นหนึ่งในรัตนะของพระเจ้าจักรพรรดิราช จึงเห็นได้ว่าการสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นนักเรียนนายเรืออากาศที่สำคัญก็คือการสร้างสำนึกของผู้ปกป้องและผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นแก่นหลักของความเป็นทหารอากาศ

นอกจากนี้ยังมีการพิสูจน์ตนว่านักเรียนนายเรืออากาศเป็นผู้มีความแข็งแกร่งอดทนเหมาะสมกับหน้าที่ทหารรักษาพระองค์และผู้พิทักษ์สถาบันสำคัญของชาติ ด้วยการฝ่าฟันบททดสอบทั้งทางร่างกายและจิตใจ อีกทั้งอุปสรรคที่ต้องใช้ความมานะพยายามจนกว่ากระบวนการเปลี่ยนผ่านจะจบลง และเมื่อสามารถผ่านบททดสอบต่าง ๆ ได้แล้วจะได้รับสัญลักษณ์ทั้งที่เป็นวัตถุ เช่น กระบี่สั้นนักเรียนนายเรืออากาศ เครื่องหมาย แหวนนายเรืออากาศ รวมถึงนามเรียกขาน อาทิ นักเรียนนายเรืออากาศ ทหารฟารักษาพระองค์ ทหารพระราชินี และลูกทัพฟ้า และเมื่อนักเรียนนายเรืออากาศสำเร็จการศึกษาจะได้รับพระราชทานกระบี่นายทหารจากพระมหากษัตริย์ ซึ่งทำให้เกิดความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณนำไปสู่การเน้นย้ำถึงหน้าที่ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ผู้วิจัยพบว่าแท้จริงแล้วกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่เน้นย้ำ *อัตลักษณ์ผู้พิทักษ์รักษาและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์* นั้นปรากฏตั้งแต่การเปลี่ยนผ่านจากนักเรียนเตรียมทหารมาเป็นนักเรียนนายเรืออากาศ กล่าวคือ มี “พิธีกราบลาเสด็จพ่อ ร.5” เพื่อแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณต่อพระมหากษัตริย์ผู้วางรากฐานการทหารของไทย เปรียบเสมือน “ผู้ให้กำเนิด” ทหารไทยทุกเหล่าทัพ นอกจากนี้การสร้างอัตลักษณ์ผู้จงรักภักดีที่มีหน้าที่ปกป้องสถาบันสำคัญของชาติยังสอดคล้องกับพันธกิจประการแรกของโรงเรียนนายเรืออากาศนวมินทกษัตริย์ธิราชซึ่งคือ “การพิทักษ์รักษาและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์” อันเป็นกรอบการสร้างนักเรียนนายเรืออากาศและพัฒนาสถาบันนายเรืออากาศ (จักรกฤษณ์ ธรรมวิชัย, 2565)

การสร้างสำนึกความจงรักภักดีให้แก่ทหารอากาศยังหล่อหลอมผ่าน “การถวายสัตย์และปฏิญาณตน” ในพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพลซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระมหากษัตริย์ และพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ ของนักเรียนทหารและทหารใหม่ทุกคนก่อนเปลี่ยนผ่านเป็นกำลังพลของกองทัพอากาศและทหารรักษาพระองค์อย่างสมบูรณ์ ซึ่งจัดขึ้นทุกปีในเดือนมกราคมและเดือนธันวาคมตามลำดับ เพื่อแสดงความเป็นทหารผู้จงรักภักดีและมีหน้าที่ถวายความปละอดภัยต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ การถวายสัตย์

ปฏิญาณตนและสวนสนามจึงเป็นพิธีทางการของกองทัพอากาศที่มีแก่นหลักเพื่อแสดงออกและเสริมสร้างความจงรักภักดี รวมถึงหล่อหลอมและรักษาสำนึกนี้ในหมู่ทหารอากาศไว้อย่างแน่นหนา ตลอดจนนำเสนอความหมายของ “ตัวตน” (self) ในฐานะทหารอากาศผู้จงรักภักดี ปกป้องชาติ และพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ ความหมายดังกล่าวถือเป็นอัตลักษณ์ ทั้งในระดับบุคคลของทหารอากาศและอัตลักษณ์ระดับสังคมกองทัพอากาศที่สอดคล้องกับ “ค่านิยมหลัก” ของกองทัพอากาศ หรือ “AIR” เรื่อง Integrity & Allegiance ซึ่งหมายถึง การดำรงความสัตย์และความจงรักภักดีอันเป็นสำนึกร่วมของทหารอาชีพด้วย (กองทัพอากาศ, 2567)

การปลูกฝังความจงรักภักดีให้แก่ทหารอากาศเกิดจากการผลิตซ้ำและเน้นย้ำในกลุ่มทหารอากาศและทหารอากาศผู้มาใหม่ถึงหน้าที่ของ “ทหารรักษาพระองค์” ด้วยการสร้างความหมายผ่านวัตถุสัญลักษณ์ พฤติกรรม สัญลักษณ์ และคำเรียกที่บ่งบอกอัตลักษณ์ (identity) ของทหารผู้ปกป้องและพิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งยังนำเสนอความหมายแห่งตัวตนของผู้ที่มีความเหมาะสมทั้งร่างกายและจิตใจ เนื่องจากผ่านการทดสอบที่เข้มข้นจึงได้รับ “เลือก” ให้เป็นกลุ่มคนที่ “ได้รับความไว้วางใจ” ให้ทำหน้าที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และตระหนักถึงบทบาทสำคัญที่ได้รับมอบหมาย

2. อัตลักษณ์ของทหารอากาศในฐานะผู้รักสามัคคีและมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน

คำกล่าวของท่านผู้บัญชาการทหารอากาศ พลอากาศเอก พันธุ์ภักดี พัฒนกุล (กองทัพอากาศ, 2567) เกี่ยวกับความรู้รักสามัคคีความว่า

“จะดำเนินนโยบายเพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่การเป็นกองทัพอากาศที่แข็งแกร่งและมีประสิทธิภาพ Unbeatable Air Force สร้างความรักและความสามัคคีร่วมกันของกำลังพลกองทัพอากาศ”

นโยบายดังกล่าวยังสอดคล้องกับนโยบายสำคัญของอดีตผู้บัญชาการทหารอากาศ พลอากาศเอก นภาเดช จูปะเตมีย์ (กองทัพอากาศ, 2565) ความว่า

ความสามัคคีกลมเกลียว เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันนั้น คือสิ่งที่สำคัญที่สุดของหน่วยทหาร

แนวคิดของผู้นำสูงสุดของกองทัพอากาศสะท้อนถึงคุณลักษณะของทหารอากาศที่สถาบันทหารคาดหวัง ก็คือ ผู้รักสามัคคีและมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งหมายถึงการมีอุดมการณ์และเป้าหมายในทิศทางเดียวกัน ด้วยตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพอากาศ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเกิดจากการหล่อหลอมจาก “ระบบ ความเชื่อ และคติ” เดียวกันทำให้ทหารอากาศยึดถือค่านิยมชุดเดียวกัน อาทิ อาวุโสทางทหาร ระบบเกียรติศักดิ์ วินัยทหาร และธรรมเนียมทหาร จึงมีวิถีปฏิบัติรูปแบบเดียวกันซึ่งทำให้เกิดความรับรู้และตระหนักในความ “เหมือนกัน” ของกลุ่มทหารอากาศ นอกจากนี้ค่านิยมหลักของกองทัพอากาศยังระบุว่า “ความเป็นหนึ่งเดียวกันคืออัตลักษณ์ของทหารอากาศ” (กองทัพอากาศ, 2567) ความเป็นหนึ่งเดียวกันนอกจากทำให้การทำงานราบรื่นและมีโอกาสสำเร็จได้แล้ว ยังเชื่อมโยงและทำให้ทหารอากาศตระหนักถึงความเป็นกลุ่มเดียวกันซึ่งนำไปสู่แนวโน้มเชิงบวกของกองทัพอากาศในบริบทของความมั่นคงด้วย

การสร้างสำนึกสามัคคีและความเป็นหนึ่งเดียวกันของนักเรียนทหารและทหารอากาศที่เด่นชัดคือการหลอมรวมด้วยตัวเลขในเชิงสัญลักษณ์ของ “หมายเลขรุ่น” อาทิ รุ่นนักเรียนนายเรืออากาศ รุ่นนักเรียนจำ รุ่นหลักสูตรคอมมานโด สำนึกดังกล่าวเกิดจากการร่วมกันฝ่าฟันบททดสอบและอุปสรรคที่ยากลำบากมาด้วยกัน จึงเกิดความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจ ท้อแท้ และทุกข์ยากที่เคยมีร่วมกันซึ่งสร้างสำนึกความเป็นพวกพ้องได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้ชัดจากการพิสูจน์ตนร่วมกันของนักเรียนใหม่ทุกรุ่นก่อนได้รับการยอมรับให้เป็น “น้องใหม่” ของสังคมนายเรืออากาศ ซึ่งสร้างสำนึก “ความเป็นรุ่น” ได้อย่างชัดเจน ในกลุ่มนักเรียนนายเรืออากาศยังมีประเพณีที่สืบทอดถึง “การนับพี่-นับน้อง” ด้วยการแสดงความยินดีกับนักเรียนนายเรืออากาศรุ่นพี่ที่จะสำเร็จการศึกษาในการตั้งแถวมอบดอกไม้ในวันสุดท้ายของการเป็นนักเรียนของรุ่นพี่นั้น “น้องส่งพี่” และ “การส่งมอบกระบี่บังคับบัญชา” จากรุ่นพี่ที่สำเร็จการศึกษาให้แก่รุ่นน้องชั้นปีถัดลงมา เพื่อ “ส่งต่อ” และ “สืบทอด” หน้าที่ปกครองดูแลรุ่นน้อง โดยมีกระบี่ดังกล่าวเป็นวัตถุสัญลักษณ์ที่สื่อถึงหน้าที่นักเรียนบังคับบัญชาของนักเรียนรุ่นพี่ที่มีอาวุโสสูงสุดในกลุ่มนักเรียนนายเรืออากาศ

การปลูกฝังและเน้นย้ำอัตลักษณ์ความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่ทหารอากาศยังปรากฏใน “บทเพลงของกองทัพอากาศ” และ “บทเพลงของกลุ่มทหารอากาศ” ที่สร้างความรับรู้ร่วมกันว่าภารกิจของกองทัพอากาศสำเร็จได้ด้วยความเป็นหนึ่งเดียวกันของทหารอากาศ ดังเห็นได้จากแนวคิดของเพลง “มาร์ชกองทัพอากาศ” ซึ่งมีเนื้อความว่า “ทุกสายโลหิตช่วยกันฟันฝ่า”, “เราทุกคนพร้อมใจตั้งสัตย์ปฏิญาณ”, “เราทุกคนนับจากผู้ใหญ่ไปจนพลรวมใจ ร่วมใจกันทุกคน ตลอดกองทัพเป็นใจเดียว”, “ทุกคนตายแทนได้” และ “สามัคคีทั้งมีจิตใจกลมเกลียว” สิ่งที่มีการเน้นย้ำอีกประการคือความเป็นหนึ่งเดียวกันนั้นเป็นทั้งอัตลักษณ์ของกลุ่มทหารและอัตลักษณ์ของสถาบันกองทัพอากาศ เห็นได้จากการใช้สรรพนามแทนทหารอากาศว่า “เรา” ซึ่งหมายถึงทหารอากาศทุกลำดับชั้นที่มีความมุ่งมั่นมาดปรารถนาในการรักษาเอกราชของชาติ ดังเนื้อเพลงความว่า

เหล่าทหารชาวยุทธ ท้าฟ้าสามารถการรบเคยเด่น สู้ศัตรูใจเยือกเย็น ทุกคนเป็นสุภาพบุรุษ
สุดสง่า เกียรติวินัยฝังดวงจิต ทุกสายโลหิตช่วยกัน ฟันฝ่า ป้องกันภัยในท้องฟ้า เพื่อรักษาชาติประเทศ
เขตแดนแคว้นไทย เราทุกคนพร้อมใจตั้งสัตย์ปฏิญาณ ใครมาบุกใครมารุกราน ไม่ยอมถอย ไม่หวั่นไหว
ยอมเสียชีพขอเพียงให้ชื่อชาติไทย ก้องลือระบือทั่วไป เราหน่วยทหารไทยอากาศปราดเปรียว เราทุกคน
นับจากผู้ใหญ่ไปจนพลรวมใจร่วมใจกันทุกคน ตลอดกองทัพเป็นใจเดียว สามัคคีทั้งมีจิตใจกลมเกลียว
ออกรบทุกคนปราดเปรียว ดังเหยี่ยวลาบิน ตาจ้องศัตรู ลูกเมียวรักเหมือนดังชีวิต แต่คิดแล้วชาติต้องเชิดชู
กล้าตายขอให้ชาติคงอยู่ เชิดชูไว้เป็นวีรกรรม ตายอย่างมีเกียรติและเด่น กล้าตาย ตายอย่างไรเกียรติ
และชลาตไม่ทำ ทุกคนต้องจำ ทุกคนตายแทนได้ แต่ขอให้ชาติไทย ทัพอากาศไทยยืนอยู่

(กองดุริยางค์ทหารอากาศ, 2568)

ในหมู่นักเรียนนายเรืออากาศมีการสร้างสำนึกรักใคร่กลมเกลียวกันผ่านเพลงประจำสถาบันเช่นกัน อาทิ เพลง “ผู้ครองฟ้า” เพลง “แดนนภา” เพลง “มาร์ชนายเรืออากาศ” และเพลง “อาลัยดอน” รวมถึงเพลงเชียร์กีฬา โดยพบการแสดงออกถึงความเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันของ “ผองเรารู้จักฟ้าเรืออากาศ” ที่มี “สายใจนี้ใจเดียว” และมีความผูกพันกันด้วยเพราะ “ร่วมสายโลหิต” กัน อีกทั้งมีการประกอบสร้างความทรงจำที่ทำให้เกิดความอาวรณ์ในคนกลุ่มเดียวกัน ไม่อยากจาก “บ้าน” ที่เคยใช้ชีวิตร่วมกัน และรอวันที่จะได้รวมกลุ่มกันอีกครั้ง จึงกล่าวได้ว่านักเรียนนายเรืออากาศมีความผูกพันในหมู่เพื่อนที่น้องและถิ่นกำเนิดอย่างแนบแน่น ดังเนื้อเพลง “ผู้ครองฟ้า” ความว่า “จะอยู่แห่งใดรักไม่วาย ไม่คลายเพราะสายใจนี้ใจเดียว” และ “อกแม่เอ๋ยเคยคุ้มครองรักใคร่ ลามิตรทั้งมวลล้วนผูกพัน ขอให้เรารักกันเช่นตั้งวันรวมดอน” ถึงแม้ “ยามร้างไกล ผากใจถึงดอน ไม่คลอนและคลาย” ดังนี้

ฟ้างามเมื่อยลชโลใจขึ้น ทั้งวันและคืนเรารื่นรมย์ เมฆหมอกเปลี่ยนแปลงด้วยลม ไม่ตรมฟ้าอากาศ
คือตัวเรา ฟ้าดินถิ่นดอนเมืองมารดา มีลิมถิ่นฟ้าแลสืหา ตะวันและเดือนหมู่ดาว กลางดาวเหมือนเพื่อนเรา
ทุกวันคืน ผากชีวกับฟ้าไกล สายจิตสายใจผากไว้คู่ขึ้น เพื่อศักดิ์ศรีทากลมกลืน เพื่อดาวฟ้ายังยืน
ขึ้นด้วยรักมิคลาย ผองเรารู้จักฟ้าเรืออากาศ น้ำใจสะอาดสมชาติชาย จะอยู่แห่งใดรักไม่วาย ไม่คลาย
เพราะสายใจนี้ใจเดียว

(โรงเรียนนายเรืออากาศนวมินทกษัตริยาธิราช, 2556)

การนำเสนอความเป็น “เหล่าเดียวกัน” ยังพบในเพลงเชียร์กีฬา อาทิ เพลง “เชียร์เทวดา”, เพลง “เรืออากาศ FC”, เพลง “Air Force Air Cadet” และเพลง “Air Mind” ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างสำนึกความรู้สึกสามัคคีในกลุ่มนักเรียนนายเรืออากาศ นอกจากความฮึกเหิมและมั่นใจในการแข่งขันเพื่อให้ได้รับชัยชนะของกลุ่มแล้ว การสร้างความทรงจำร่วมกันใน “ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน” เห็นได้จากการใช้คำที่แสดงความเป็นพวกพ้องและลักษณะเฉพาะกลุ่มของทหารอากาศ เช่น “เหล่าเราเหล่าเทวดา”, “เราเชียร์พวกเรามาเชียร์”, “ชัยชนะนั้นรอพวกเราอยู่...อินทรีทัพฟ้า พวกเรานั้นมาเพื่อความยิ่งใหญ่” และความเป็นลูกทัพฟ้าผู้ไม่ย่อท้ออย่างเช่น “บุกเข้าไป Air Force Air Cadet!” ดังเนื้อเพลงความว่า

มา ชิ มา เทวดา มาเชียร์ เชียร์ เชียร์ เชียร์ เหล่าเราเหล่าเทวดา
พวกเรามาเชียร์ เชียร์ เชียร์ เรืออากาศ fc พวกเรามาเชียร์ เรืออากาศ fc

(นักเรียนนายเรืออากาศ, 2560)

โอบยบินไปบนท้องนภา

แข็งแรงแรงดังอินทรี (ธูปะเตมีย์) เกรียงไกร

เหน็ดเหนื่อยแต่ไม่เคยท้อล้าที

เราเชียร์พวกเรามาเชียร์ด้วยใจ

ชัยชนะนั้นรอพวกเรายู่

อินทรีทัพฟ้า

บุกเข้าไป Air Force Air Cadet!

สู้เข้าไป Air Force Air Cadet!

เด็ดเดี่ยวอยู่บนฟ้าเหนือใคร

ทุก ๆ ชัยชนะนั้นคือหัวใจของเรา

พลังใส่หมดเท่าที่มีข้างใน

สนามไหน ๆ เท่าไรไม่กลัว

บุกตะลุยไม่เกรงผู้ใด

พวกเรานั้นมาเพื่อความยิ่งใหญ่

บุกเข้าไป Air Force Air Cadet!

สู้ด้วยใจ Air Force Air Cadet!

(นักเรียนนายเรืออากาศ, 2560)

การสร้างสำนึกความเป็นหนึ่งเดียวกันจากการมีความทรงจำร่วมกันระหว่างทหารอากาศมีความสำคัญต่อสำนึกความสามัคคีในกลุ่มระหว่างพี่น้อง เพื่อนร่วมรุ่น และเพื่อนร่วมอาชีพ ซึ่งนำไปสู่ความเป็นระเบียบแบบแผน และเข้มแข็งของหมู่ทหารอากาศ รวมถึงรักษา สืบทอดและดำรงวัฒนธรรมทางทหารที่เป็นแก่นสำคัญของสังคมทหารไว้ แก่นดังกล่าวก็คือ ระบบอาวุโสทางทหารและความเป็นหนึ่งอันเดียวกันที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติในวิถีทางเดียวกัน อันจะนำไปสู่การทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับค่านิยมหลักของกองทัพอากาศ เกี่ยวกับ Airmanship หรือความเป็นทหารอากาศอย่างมืออาชีพด้วย

3. อัตลักษณ์ของทหารอากาศในฐานะผู้เป็นนักรบที่เสียสละเพื่อส่วนรวม

ความเสียสละเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของทหารต่อบทบาทผู้ปกป้องชาติให้ปลอดภัยด้วยชีวิต ถ้าการมีวินัยทำให้กองทัพมีความเข้มแข็งและเหล่าทหารมีความกลมเกลียวแน่นแฟ้น ความเสียสละจะทำให้กองทัพได้รับความเชื่อมั่นจากประชาชนและยิ่งภาคภูมิใจที่ได้ทำเพื่อบ้านเกิดเมืองนอน ความเสียสละในที่นี้หมายถึงการสละความสุขสบายส่วนตัว สละเวลาของบุคคลอันเป็นที่รัก และการเสียสละที่ยากยิ่งของพลุชนก็คือ การสละชีพซึ่งต้องใช้ความมุ่งมั่น กล้าหาญอย่างมากจึงจะเผชิญกับภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติหน้าที่โดยไม่เกรงกลัว แม้ตระหนักถึงความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่คาดคิดได้ ความคิดเรื่องทหารอากาศกับการเสียสละพบชัดเจนในค่านิยมหลักของกองทัพอากาศ (กองทัพอากาศ, 2567) เกี่ยวกับการสร้างสำนึกความเป็นทหารอากาศ ความว่า

ทหารอากาศเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในงานที่รับผิดชอบ สามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมภายใต้ความเสี่ยงในทุกสถานการณ์

ข้อความข้างต้นสะท้อนมุมมองของกองทัพอากาศต่อภารกิจที่สถาบันรับผิดชอบโดยเฉพาะหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการทำการในอากาศซึ่งเป็นที่รับรู้ว่ามีความเสี่ยงภัย จึงต้องหล่อหลอมคุณลักษณะเรื่องความกล้าหาญ และเสียสละเพื่อสร้างความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ที่สำคัญ

ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เน้นย้ำคุณลักษณะเรื่องความเสียสละของทหารอากาศอย่างเด่นชัดคือ การกระทำสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพล และการถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ (พริมรดา จันทโรตติกุล, 2562) เพื่อเปลี่ยนผ่านสถานภาพและบทบาทจากบุคคลพลเรือนมาเป็นทหารของชาติ และทำหน้าที่ปกป้องเอกราชเหนือน่านฟ้าไทย รวมถึงถวายความปลอดภัยแด่พระมหากษัตริย์ซึ่งต้องอาศัยความเสียสละอย่างเด็ดเดี่ยวด้วยชีวิต เพราะสถาบันชาติและสถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันหลักที่ค้ำชูและดำรงความเป็นชาติไทย ดังเห็นได้จากคำถวายสัตย์ปฏิญาณตนของทหารรักษาพระองค์ซึ่งเน้น “การยอมสละชีพ” ที่สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องความจงรักภักดีต่อสถาบันสำคัญ ด้วยการให้คำมั่นว่า “จักยอมตาย” และ “จักจงรักภักดี...จนชีวิตหาไม่” ความว่า

ข้าพระพุทธเจ้า จักยอมตายเพื่อรักษาไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพแห่งพระมหากษัตริย์เจ้า

ข้าพระพุทธเจ้า จักจงรักภักดีและถวายความปลอดภัยต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

จนชีวิตหาไม่

(กองทัพอากาศ, 2556)

นอกจากนี้คำปฏิญาณต่อทางราชการซึ่งหมายถึงกองทัพอากาศ ประเทศชาติ และพระมหากษัตริย์ยังเน้นย้ำชุดความคิดเดียวกันว่าทหารอากาศ “**จักยอมตาย**” และ “**จักเทิดทูนและรักษาไว้**” และ “**จักไม่แพ้พรายความลับเป็นอันขาด**” การให้คำมั่นด้วยชีวิตอันเป็นสิ่งที่ปวงชนรักและหวงแหนอย่างยิ่ง สะท้อนให้เห็นว่าทหารอากาศมีสำนึกในความเสียสละเป็นที่ตั้งในการปฏิบัติหน้าที่ ดังคำถวายสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพลของนักเรียนทหารและทหารใหม่ความว่า

ข้าพเจ้า จักยอมตายเพื่ออิสรภาพและความสงบแห่งประเทศชาติ

ข้าพเจ้า จักเทิดทูนและรักษาไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพแห่งพระมหากษัตริย์เจ้า

ข้าพเจ้า จักไม่แพ้พรายความลับของทางราชการเป็นอันขาด

(กองทัพอากาศ, 2556)

ในเพลงของกองทัพอากาศที่ได้รับพระราชทานจากสถาบันพระมหากษัตริย์และบทเพลงที่ใช้ในพิธีการ อาทิ เพลง “**มาร์ชราชวัลลภ**” เพลง “**มาร์ชกองทัพอากาศ**” และเพลง “**พระราชทานแด่ทหารอากาศ**” ซึ่งเนื้อเพลงกล่าวถึงความเสียสละของทหารอากาศอันเกิดจากการมีจิตใจที่กล้าหาญ การสำนึกในหน้าที่ต่อความมั่นคงของชาติ ศาสนา และความปลอดภัยของพระมหากษัตริย์ รวมถึงความสงบสุขของประชาชนโดยไม่เกรงกลัวต่อภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้น มีการสร้าง “**อัตลักษณ์ของทหารอากาศผู้เสียสละ**” อย่างโดดเด่นผ่านบทเพลงดังกล่าว ด้วยการสะท้อนภาพการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มที่ด้วยการเสียสละชีวิตเพื่อปกป้องสิ่งที่เทิดทูนและเพื่อนร่วมอุดมการณ์ โดยเฉพาะในเพลง “**มาร์ชราชวัลลภ**” ดังตัวอย่างการนำเสนออัตลักษณ์ของทหารรักษาพระองค์ผู้ปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ ความว่า

เราทหารราชวัลลภ รักษาองค์พระมหากษัตริย์สูงส่ง...เราทุกคนบุชชากล้าหาญ...เราทุกคนภูมิใจ
ได้รับไว้วางพระราชหฤทัย...จะถวายสัตย์ซื่อตรงองค์ราชาราชินี ถ้าแม้มีภัยพาลอวดหาญ...เราจะถวายชีวิต
มิหวาดหวั่น จะลุยเลือดสู้ตายจะเอากายป้องกัน

(กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์, 2568)

การหล่อหลอมสำนึกความเสียสละสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์และสาระสำคัญของคำถวายสัตย์ปฏิญาณตนที่แสดงการสละชีวิตเพื่อพิทักษ์สถาบันสำคัญของชาติ บทเพลงของกองทัพอากาศกล่าวตรงกันว่าทหารอากาศเป็นผู้มีจิตใจที่กล้าหาญและเสียสละ ถึงแม้ตระหนักถึงความเสี่ยงภัยในการปฏิบัติหน้าที่ แต่ด้วยความรับผิดชอบต่อชาติและประชาชนจึงทำให้ไม่หวั่นเกรง อีกทั้งยังสอดคล้องกับ “**ค่านิยมหลัก**” ของกองทัพอากาศเรื่อง Responsibility ซึ่งหมายถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่และการกิจของทหารอากาศ ตลอดจนความรับผิดชอบต่อสถาบันสำคัญของชาติด้วยชีวิตและจิตใจ

สรุปผลการวิจัย

การหล่อหลอมอัตลักษณ์ของทหารอากาศทั้งความจงรักภักดี ความรู้รักสามัคคี และความเสียสละเป็นบทบาทสำคัญของคติชนทหารอากาศซึ่งเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมในบริบทของกองทัพอากาศ เครื่องมือดังกล่าวช่วยปลูกฝังและสร้างตัวตนของทหารอากาศเพื่อตอบคำถามว่าทหารอากาศคือใคร และมีบทบาทหน้าที่ใดในสังคม รวมถึงมีความเหมือนหรือต่างจากทหารเหล่าอื่นและกลุ่มอื่นอย่างไร อัตลักษณ์ของทหารอากาศยังสอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวคิดในการขับเคลื่อนกองทัพอากาศของผู้บัญชาการทหารอากาศ รวมถึงค่านิยมหลักของกองทัพอากาศ อัตลักษณ์ดังกล่าว คือ “**ผู้จงรักภักดีและปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์**” ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่บ่งบอกหน้าที่สำคัญของทหารอากาศ และอัตลักษณ์ของ “**ผู้รู้รักสามัคคีและมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน**” ซึ่งช่วยหลอมรวมความเป็นหมู่เหล่าของกลุ่มทหารอากาศ รวมถึงอัตลักษณ์ของนักรบ “**ผู้มีความเสียสละต่อส่วนรวม**” ซึ่งเป็นคุณลักษณะพื้นฐานของผู้เป็นทหารทั้งในมิติของผู้ปกป้องสถาบันสำคัญของชาติ และการปฏิบัติหน้าที่เสี่ยงภัย อัตลักษณ์ของทหารอากาศที่พึงประสงค์ดังกล่าวยังส่งผลดีต่อภาพลักษณ์และความเป็นสถาบันทหารของกองทัพอากาศซึ่งมีความสำคัญต่อสังคมไทยในทุกยุคสมัยทั้งยามสงบและยามเผชิญข้อพิพาท

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาค่านิยมหลักของกองทัพอากาศ (กองทัพอากาศ, 2567) ซึ่งเป็นแนวทางให้กำลังพลทุกคนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน อาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นทหารอากาศไทยเพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นทหารอากาศ (Air-minded) ดังคำย่อว่า AIR ซึ่งมี 3 ประการ ดังนี้ 1) A คือ *Airmanship* หมายถึง ความเป็นทหารอากาศ ซึ่งคือความมีระเบียบวินัย มีหลักการ ทักษะ และมีความเชี่ยวชาญในหน้าที่ รวมถึงมีความสามารถในการตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ และสามารถทำงานเป็นทีมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของทหารอากาศเกี่ยวกับ*ความสามัคคีและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน* อย่างชัดเจน กล่าวคือคุณลักษณะดังกล่าวจะทำให้ภารกิจของสถาบันสำเร็จลุล่วงด้วยดีและสร้างสำนึกความเป็นกลุ่มจากการทำงานร่วมกันอย่างมุ่งมั่น

ค่านิยมหลักต่อมา 2) I คือ *Integrity & Allegiance* หมายถึง การดำรงความสัตย์ และความจงรักภักดี ซึ่งคือความยึดมั่นในระบบเกียรติศักดิ์ ความถูกต้อง ซื่อสัตย์ ยุติธรรม และตั้งมั่นในจรรยาบรรณวิชาชีพ รวมถึงสิ่งสำคัญคือความจงรักภักดีต่อสถาบันสำคัญของไทย คือชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับการสร้างอัตลักษณ์ของทหารอากาศเกี่ยวกับ*ความจงรักภักดี และมีหน้าที่สำคัญคือพิทักษ์ เทิดทูน และปกป้องสถาบันประจำชาติ*

ค่านิยมหลักประการสุดท้าย 3) R คือ *Responsibility* หมายถึง ความรับผิดชอบ ซึ่งรวมถึงความรับผิดชอบต่อภารกิจ หน้าที่ของทหารอากาศ และสถาบันสำคัญของชาติ เพื่อให้ภารกิจของกองทัพอากาศสัมฤทธิ์ผลโดยคำนึงถึงประโยชน์ของสังคมและประเทศเป็นสำคัญ อัตลักษณ์ของทหารอากาศที่สัมพันธ์โดยตรงต่อการสร้างสำนึกของทหารอากาศเกี่ยวกับความรับผิดชอบก็คือ *ความเสียสละในฐานะนักรบของชาติ และทหารหาญของประชาชน*

จากที่กล่าวมาจะเห็นความสัมพันธ์อย่างเป็นระบบระหว่างนโยบายของผู้นำกองทัพอากาศ ข้อมูลคติชนทหารอากาศ และอัตลักษณ์ที่พึงประสงค์ของทหารอากาศ ซึ่งดำเนินไปในทิศทางเดียวกันเพื่อสร้างกำลังพลของกองทัพอากาศที่มีคุณลักษณะตามค่านิยมหลักของกองทัพอากาศ กล่าวคือเป็นผู้มีสำนึกความเป็นทหารอากาศและยึดถือ รวมถึงปฏิบัติตามหลัก “AIR” อย่างแน่วแน่ในการรับราชการเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ การเป็นผู้จงรักภักดี ผู้รู้รักสามัคคี และผู้สละชีพเพื่อชาติยังเป็น “อัตลักษณ์ที่ติดตรึง” ซึ่งปรากฏใน “นโยบายและค่านิยมหลัก” ของกองทัพอากาศเสมอ และมีกระบวนการปลูกฝังทั้งจากสถาบันทหารผ่านคำปฏิญาณของทหาร บทเพลงประกอบพิธีทางทหาร และกลุ่มทหารผ่านวิถีปฏิบัติในประเพณีต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง แม้มีนโยบายเร่งด่วนหรือนโยบายที่ปรับเปลี่ยนตามพัฒนาการของเทคโนโลยีและยุทธวิธีการรบ แต่ลักษณะอันเป็นฐานรากดังกล่าวจะได้รับการผลิตซ้ำและเน้นย้ำทั้งในคติชนดั้งเดิมและคติชนที่วิวัฒน์ไปตามยุคสมัย

นอกจากการปลูกฝังคุณลักษณะสำคัญของทหารซึ่งเป็นอัตลักษณ์ร่วมของทหารไทยแล้ว ยังมีการเสริมและเพิ่มพูนทักษะวิชาการที่จำเป็นในการทำงานให้แก่แก่นักเรียนนายเรืออากาศ อาทิ ทักษะการคิด ทักษะการบริหารจัดการ และทักษะการสื่อสาร ซึ่งมีเป้าประสงค์ในการพัฒนาประสิทธิภาพของการสื่อสารในฐานะผู้รับสารและผู้ส่งสาร รวมถึงส่งผลเชิงบวกต่อ “ภาวะผู้นำ” ด้านความกล้าหาญ สามัคคี และเสียสละของนักเรียนนายเรืออากาศซึ่งจะสำเร็จการศึกษาเป็นนายทหารสัญญาบัตรหลักของกองทัพอากาศ จากการศึกษาพัฒนาการของทักษะการสื่อสารในกลุ่มนักเรียนนายเรืออากาศ (พริมรตา จันทระโชติกุล, 2566) พบว่าการใช้เนื้อหาแบบฝึกทักษะที่เน้นหล่อหลอมคุณลักษณะดังกล่าวมีส่วนในการส่งเสริมพัฒนาการของทักษะการรับสารตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้นทักษะวิชาการของนักเรียนทหารจึงสามารถเพิ่มพูนควบคู่กับการเสริมลักษณะทางวิชาชีพทหารได้เช่นกัน

การศึกษาความเป็นทหารอากาศครั้งนี้ยังเป็นการขยายขอบเขตขององค์ความรู้ด้านภาษาและวัฒนธรรมทางทหาร บทบาทของคติชนในสถาบันทหาร และต่อยอดการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่ไม่ได้จำกัดเพียงสังคมพลเรือนเท่านั้น ยิ่งถ้ามีการศึกษาอัตลักษณ์หรือลักษณะที่มีร่วมกันของกลุ่มทหารและพลเรือนก็จะเน้นย้ำว่าทหารก็มีมิติความเป็นมนุษย์ไม่ต่างจากสมาชิกกลุ่มอื่นในสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการวิจัยเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์

การวิจัยนี้สามารถสร้างความเข้าใจและความตระหนักรู้ในกระบวนการทางวัฒนธรรมของสังคมทหารอากาศเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์และอัตลักษณ์ของทหารอากาศ รวมถึงเป็นข้อมูลในการประกอบสร้างคติชนเพื่อหล่อหลอมและปลูกฝังสำนึกความเป็นทหารอากาศในมิติอื่นที่เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงทางการทหารยุคปัจจุบันและอนาคต

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งถัดไป

การวิจัยนี้สามารถต่อยอดการศึกษาได้โดยศึกษาวิเคราะห์การรับรู้และความตระหนักในตัวตนและอัตลักษณ์ของผู้ที่ได้รับการหล่อหลอมอย่างทหารอากาศและนักเรียนทหาร เพื่อให้เห็นพลวัตและความเป็นไปทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมอย่างรอบด้าน

เอกสารอ้างอิง

กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์. (4 มี.ค.2568). *เนื้อเพลงมาร์ชราชวัลลภ*. YouTube.

<https://www.youtube.com/watch?v=lFjKyYG0S6Y&t=2s>

กองดุริยางค์ทหารอากาศ. (2568). *เนื้อเพลงของกองทัพอากาศ*.

<https://rtafband.rtaf.mi.th/ontephlng-score-part>

กองทัพอากาศ. (2565). *นโยบายผู้บัญชาการทหารอากาศ ประจำปี 2565*.

https://dict.rtaf.mi.th/images/documents/public_doc/01_policy/

กองทัพอากาศ. (2566). *นโยบายผู้บัญชาการทหารอากาศ ประจำปี 2566*. <https://ndsi.rtarf.mi.th/ndsi-info/archival66-1.pdf>

กองทัพอากาศ. (2567). *นโยบายผู้บัญชาการทหารอากาศ ประจำปี 2567-2568*. <https://welcome-page.rtaf.mi.th/web/content/33415?unique=04a9f264c2d9ab5e4caeeae9ee93b4ae08ad5eae>

จักรกฤษณ์ ธรรมวิชัย. (2565). วันสถาปนาโรงเรียนนายเรืออากาศนวมินทกษัตริยาธิราชครบรอบ 69 ปี

ใน *ข่าวทหารอากาศ*. 82(5), 19-23.

เทพ บุญตานนท์. (2560). เพลงมาร์ชทหารกับการสร้างภาพลักษณ์กองทัฟผู้ปกป้องชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ใน *วารสารมนุษยศาสตร์สาร*. 17(2), 129-171.

นักเรียนนายเรืออากาศ. (2560). *เพลงเชียร์นายเรืออากาศ*. [เอกสารไม่ตีพิมพ์]. การแข่งขันกีฬาประเพณีโรงเรียนทหาร-ตำรวจ, โรงเรียนนายเรืออากาศ.

พริมรดา จันทรโชติกุล. (2566). *การใช้แบบฝึกเพื่อพัฒนาทักษะการรับสารของนักเรียนนายเรืออากาศ*.

[รายงานวิจัยบังคับารคุณวุฒิและคุณสมบัติของอาจารย์]. โรงเรียนนายเรืออากาศนวมินทกษัตริยาธิราช.

พริมรดา จันทรโชติกุล. (2562). *คติชนกับการสร้างอัตลักษณ์ทหาร: กรณีศึกษาสถาบันการศึกษาและการฝึกทางทหารกองทัพอากาศไทย*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษภูบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภักภณ สนิทสม และ ณัฐพล จารัตน์. (2558). คุณลักษณะผู้นำทางทหารที่พึงประสงค์ของกองทัพอากาศไทยใน *วารสารนักบริหาร มหาวิทยาลัยกรุงเทพ*. 35(1), 75-86.

โรงเรียนนายเรืออากาศนวมินทกษัตริยาธิราช. (2556). *หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปีโรงเรียนนายเรืออากาศ*. ปรีชาธรรมอินเตอร์พริ้นต์.

ศิริพร ภักดีผาสุข. (2561). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทางการนำมาศึกษาภาษาไทย*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.